Hans Hedtofs afskedstale

Taler
Hans Hedtoft
Formand for Socialdemokratiet

Dato
13. februar 1941

Sted
Rigsdagens Fællessal

Omstændigheder
Hans Hedtoft presses til at gå af som formand for Socialdemokratiet af besættelsesmagten.

»Jeg har nu givet en Skildring af Begivenhederne i den Rækkefølge, de er indtruffet, og de Grunde, der har foreligget for Partiledelsen til det foretagne Skridt. Da jeg baade af personlige Henvendelser, Breve og paa anden Maade ved, at det er diskuteret om vor Tilbagetræden var rigtig, vil jeg føje et Par Ord til. Det er mig magtpaaliggende at faa understreget, at der ikke i Partiledelsen har været Uenighed om det skete. Baade H.C. Hansen og jeg erklærede os efter Partiraadets Drøftelser den 6. Februar, hvori ogsaa de 4 socialdemokratiske Ministre deltog, indforstaaet med, at maatte træde tilbage. Jeg var indforstaaet af flere Grunde: Af vor Samtale med Udenrigsminister Scavenius den 5. Februar, fremgik det klart, at Udenrigsministeren personlig havde ladet mig falde allerede efter den tyske Gesandt Renthe-Finks første Henvendelse. I hans Brev til Statsminister Stauning den 5. Februar siges det, og det er utvivlsomt rigtigt, at han overfor R.F. har henvist til det urimelige i at »slagte« mig for nogle Pressemeddelelser, jeg intet formelt Ansvar havde for; men det reelle i Sagen er, at E. Sc. i Samtalen med os udtrykkelig sagde, at han ikke mere kunde staa for Tyskernes Pres angaaende min Person, og at jeg - efter E. Sc.s Mening – burde gaa. Enhver vil forstaa, hvad det betyder, at Udenrigsministeren paa Forhaand indtager et saadant Standpunkt. Dog vil jeg gerne oplyse, at paa Sagens daværende Stadie, var det ikke givet, at Partiledelsen uden videre vilde have kapituleret. Da vi gik til Partiraadsmøde den 6. ds. var Alsing Andersen, H.C. Hansen og jeg enige om at foreslaa, at baade Partiets og De samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg skulde protestere overfor Scavenius og nægte at bøje os. Først paa selve Mødet fik vi gennem Scavenius' Brev til Stauning Underretning om R.F.s sidste Henvendelse. Den var jo alvorlig, fordi den viste, 1) at R.F. paa ren Jesuiter-Maner simpelthen ser bort fra, at vi (H.C. og jeg) notorisk intet formelt Ansvar havde for Pressemeddelelserne, 2) at R.F. sluttelig

gør Stauning og Ministeriet ansvarlig og endda er fræk nok til at sige, at Prisen for Staunings fortsatte Forbliven som Statsminister maa være, at han personlig hindrer min »tyskfjendtlige Virksomhed«, d.v.s. hindrer at danske Arbejderrepræsentanter faar Viden om, hvad frie, her i Landet fuldt legitime, svenske Blade skriver om Danmark og Norge. Skrivelsen siger jo ordret, at det var Statsministerens Pligt at drage Omsorg for, at de to Herrer, H.C. Hansen og mig, indser, at de var blevet en Byrde for det dansk-tyske forhold og maatte forsvinde. Hvor meget, der i denne Version er R.F.s og hvor meget E. Sc.s, ved jeg ikke, men efter vor sidste Samtale med E. Sc., tør jeg godt minde om Visen fra Nitouche, hvor Celestin er Floridor og Floridor er Celestin.

Da R.F. sluttelig siger til E.Sc., at han helst vil undgaa en Note, hvis det er muligt, og at et større Opgør med den tyske Rigsregering er uundgaaeligt, saafremt vi ikke forsvandt, og da endelig baade Partiraadet og vore socialdemokratiske Ministre fraraadede at tage noget Brud paa denne Sag, forstaar enhver sikkert vor Stilling.

Man maa ogsaa betænke en Ting til: Var det kommet til Konflikt paa vore Personer, var Socialdemokratiet blot blevet isoleret af de borgerlige Partier. Ikke fordi vi (H.C. og jeg) i og for sig var mere vel eller ilde ansete end andre Socialdemokrater, men for di vi aabent maatte sige, at Socialdemokratiet efter Partiernes Stilling (- ogsaa de Konservatives) overfor Christmas Møller ikke havde nogen som helst moralsk Ret til at stille Krav til andre Partier angaaende Beskyttelse af vore Tillidsmænd.

Endnu et Punkt vil jeg nævne: I Partiraadets Drøftelser blev det nævnt, at man burde gøre et Forsøg paa at redde Partisekretær H.C. Hansen. Alle syntes vi, at det var helt meningsløst, at ogsaa han, der ikke mindst i det daglige Arbejde er saa værdifuld, skulde ofres. Det skete ikke, da der fra ministeriel Side blev udtalt Frygt for, at dette kunde medføre øgede tyske krav m.H.t. mig, f.Eks. Udvidelse af det tyske Krav til ogsaa at omfatte Nedlæggelse af mit Rigsdagsmandat. Personlig havde jeg intel haft imod dette, fordi min nye Stilling: Fratraadt som Partiformand, men alligevel Medlem af Rigsdagsgruppen - som enhver vil forstaa, kan forekomme mig lidt egenartet. Men det er fra anden side tillagt Vægt, at jeg kan blive som Medlem af Gruppen.

Saadan er altsaa den besynderlige Baggrund for vor Tilbagetræden, der blev offentliggjort den 8. Februar - som for Resten var 21 Aarsdagen for D.s.U.s

Oprettelse.

Jeg vil til disse Oplysninger gerne have Lejlighed til at føje et Par aabenhjertige personlige Ord om vor Stilling i det hele. Jeg forstaar godt de mange Indvendinger jeg allerede har modtaget i Samtaler og Breve. Det er jo en ganske paradoksal Situation. Set udefra og uden Kendskab til Spillet og Kulisserne, ser det hele urimeligt og besynderligt ud. To Mænd er ofret på en Løgn. Det er nemlig Løgn, at vi kan gøres ansvarlige for H.I.P.A.s Presseberetninger, som jo iøvrigt intet indeholder, der strider mod dansk Lov og Ret. Hele Historien, Partiledelsens og vor Stilling, kan kun begribes, naar man kender Landets og Regeringens Situation og vort næsten afmægtige Forhold til Tyskerne i dette Øjeblik. Hvad er da Sandheden herom? Den kan ikke siges offentligt, og det er farligt at sige den, og dog bør den siges her. Stauning har i sin Redegørelse nævnt en Del, som jeg dog gerne vil supplere. Sandheden er den enkle, at Tyskerne paa næsten alle Omraader har sveget og svigtet de Løfter, de gav os den 9.April 1940. De blander sig nu ikke alene i de Forhold, der vedrører udenrigspolitiske Ting, men ogsaa i alt andet. I hele Landbrugslovgivningen har de en Finger med i Spillet. Udelukkende med det Formaal at sikre sig flest mulige Levnedsmidler. Ministeriet for offentlige Arbejder ledes faktisk efter tysk Direktiv – de sidste Projekter om Rødby-Femern Ruten er symptomatiske. De har i Strid med Løfterne forlangt vort Luftskytsvaaben udleveret, sidst har de forlangt vore Torpedobaade og nu altsaa faaet dem under Protest. De støtter direkte og aabenlyst de danske Nazister. »Fædrelandet« redigeres omtrent af det tyske Gesandtskab, mente selv Udenrigsminister Scavenius i en Samtale med mig forleden. Lad mig føje til, at jeg tror at mit »Fald« har intim Forbindelse med den rentud fantastiske Hetzkampagne de danske Nazister har startet mod mig baade i Tale og Skrift. Det gaar saa vidt nu, at det drejer sig om Trusler paa Livet.

Christmas Møller-Sagen, og nu vor egen Tilbagetræden, deres Presseterror, sidst Forbudet mod vort Partiblad i Aarhus, Demokraten, La Coursagen, deres uafbrudte urimelige Henvendelser angaaende Regeringens Omdannelse – altsammen viser det Løftebrud paa Løftebrud og den aldrig standsende Iver for simpelthen at faa Danmark gjort til et nazistisk Lydland.

Nu spørges der: Hvorlænge kan dette blive ved? Er der ingen Grænse, hvor vi siger Stop og Nej? Kan vi overfor vort Parti, overfor Landets Befolkning, overfor vore nordiske Brødrefolk, overfor vor egen Samvittighed og Historien

blive ved med Eftergivenhed? Kan vor Bevægelse og Landets Befolkning forstaa alt dette uden at tage Skade paa deres Sjæl? Er ikke denne tilsyneladende principløse Eftergivenhed en haabløs Taktik, som blot fremmer den indre Opløsning og det indre moralske Sammenbrud – som er den ærløse Selvopgivelses uundgaaelige Konsekvens?

Jeg forstaar inderlig godt disse Spørgsmaal, jeg stiller dem hver dag til mig selv og tror at turde sige at langt de fleste af vore Tillidsmænd i Ministeriet, i Partiledelse, i Rigsdagsgruppe og i Fagbevælgelsens Ledelse ofte, vel daglig, har stillet dem til sig selv.

Den danske politiske Taktik, der hidtil er anvendt i Forholdet til Tyskerne har kun en Mening og kan kun forstaas, naar man virkelig kender Danmarks øjeblikkelige Stilling i Forhold til Tyskland, Socialdemokratiets afgørende Stilling i det nationale Samarbejde og den Fare det indebærer, hvis vi isolerede os selv og Arbejderbevægelsen. Den maa tilstræbe to Ting: Et Brud, som antagelig maa komme, maa helst tages samlet af de demokratiske Partier og alt maa sættes ind paa at hindre Dannelsen af en nazistisk Regering.

En dansk nazistisk Regering vil nemlig omgaaende acceptere Rold- og Møntunion-Tanken, helt og holdent indrangere os i det tyske Livsrum, træde ud af vort formelt neutrale Stilling og gøre os til Aksepartner. Dette er utvivlsomt ogsaa Tysklands principielle Ønske og Maalet for deres Bestræbelser her i Landet.

Overfor den siddende demokratiske Regering fremfører Tyskerne, som I nu ved det, disse principielle Ønsker, og da de ikke kan realiseres paa en Gang, søger man at nærme sig Maalet stykkevis. Formelt er Regeringen stærk overfor Tyskernes Ønsker. Ingen af de i Samlingsregeringen repræsenterede Partier og ej heller Kongen er parat til at akceptere Tyskernes principielle Ønsker. Der kan være Nuancer i Opfattelserne (jeg ser bort bort fra Scavenius' og Gunnar Larsens personlige Stilling, som her er kendt), men alle andre har et foreløbigt fælles Maal: Vinde Tid! Reelt er vor Regering imidlertid mindre stærk, fordi Danmark økonomisk og forsyningsmæssigt nu er fuldstændig afhængig af Tyskland. Besættelsens økonomiske Konsekvenser er, at vi baade hvad angaar Eksport og Import er i Tyskernes hule Haand.

Disse Kendsgerninger maa man erindre sig, om man vil forstaa den

Eftergivenheds-Taktik, der følges og som saalænge Krigsafgørelsen ikke af alle skimtes klarere, vel er nødvendig et stykke Tid endnu. Den er baade pinlig og vanskelig. Den forudsætter i hidtil ukendt Grad politisk Modenhed og Karakterstyrke hos hele det danske Folk, baade Leder og Menig, men der er foreløbigt ingen anden Vej, hvis man da ikke bevidst tør styre mod Bruddet og tage alle deraf følgende Konsekvenser, der for den arbejdende Befolkning kan blive katastrofale.

Grænsen, hvor der kan sættes ind, og hvor der efter min Mening bør sættes ind, gaar paa principielle Omraader, hvor alle Demokrater kan eller bør staa fast. Jeg tænker paa eventuelle nye Forsøg paa udefra at ændre i Regeringens Sammensætning. Forsøgene paa at skaffe en »upolitisk» Statsminister, at faa Nazister optaget i Regeringen, Dødsstraf, Krav om Jødeforfølgelser o.l. Omraader, hvor der af de samarbejdende Partier og Kongen kan skabes en Enhedsfront mod saadanne Krav. Vi skal ikke haabe, at det kommer dertil, endsige bevidst stile derimod. Hvad det vil betyde, hvis Tyskerne direkte overtager dansk Civiladministration, gør mange sig ikke rigtig klart.

Paa den anden Side ønsker jeg ogsaa sagt, at det kan komme dertil, at vi maa sige Stop og Nej og tage alle deraf følgende Konsekvenser. Vor Generation har i det danske Socialdemokrati en Arv at forvalte, som forpligter, baade overfor os selv og kommende Generationer. Det er usandt, urigtigt og uværdigt, naar det er sagt, at vi som et lille Land og Bevægelse kun har den Opgave at passe os til og tage til Efterretning, hvad de »Store« ønsker. Socialdemokratiet og Arbejderbevægelsen er ingen Forretning med et vist Antal materielle Værdier og Stillinger til en Række Enkeltpersoner. Dansk Arbejderbevægelse og Socialdemokratiet er Bærer af og forpligtet overfor ideelle Værdier, overfor et socialistisk og demokratisk Livssyn, som aldrig maa dø, og som vi alle i Dag og i Fremtiden har Pligt til at holde os for Øje i Afgørelsens Stund. Med Fejghed og Servilitet kan vi maaske vinde Herrefolkets og deres Lakajers Gunst, men aldrig vor Ære. Med Løgn kan vi maaske en stakket Stund redde den socialdemokratiske Arbejderbevægelses organisatoriske Liv, men aldrig dens Frihed og de Idealer, der gav den Eksistensberettigelse. Rakte vi Haand til at sætte det over Styr, knuste vi dens Genopstandelsesmulighed og smædede 3 Generationers Strid for Socialisme og Frihedens Idealer!

Jeg siger alt dette i dette Øjeblik til Socialdemokratiets Hovedbestyrelse af en indre Trang. Vor Stilling og Danmarks Stilling i Dag og den nærmeste Fremtid

er uhyre vanskelig.

Den Fjende, vi staar overfor, har uhyre og uhyggelige Magtmidler til sin Raadighed. Jeg behøver ikke her at sige, at den Fjende jeg taler om, ikke er Tyskland som Folk eller Stat. Jeg mener dermed Hitlers Tyskland og den nazistiske Ideologi, som det jo nu er aabenbart, at man – trods alle tidligere Forsikringer om, at den ikke var nogen Eksportvare, – med Vold og Magt med List og Bedrag vil gøre til Europæisk Religion. Det er en Pest, som dræber, ensretter og mekaniserer. Sættes der ikke for Alvor ind imod den, knuser den langsomt, men sikkert Selvstændigheden hos baade Enkeltpersoner, Bevægelser og Nationer.

Tag blot vore egen øjeblikkelige Stilling, baade som Nation og Bevægelse og de Prøvelser vi er og antagelig vil komme ud for. Det lyder paradoksalt, men vore Partifællers Stilling i Norge er for Tiden politisk, sandeligt og moralsk enklere end vor. Paa Grund af vor særegne Situation man der tages andre Midler i Brug her. For visse Partifæller lokker og smigrer man, andre forfølges, visse inviterer man paa Studierejser til det »socialistiske« Tyskland, andre søger man sandeligt henrettet! At bestaa den Prøve, vi nu er ude for, stiller uhørte Krav baade til Smidighed og Fasthed, til Mod og Karakterstyrke og til usvigelig Troskab mod vort Land, vor Bevægelse og Folk. Maatte det vise sig, at vor Bevægelse og vore Folk kan honorere de Krav, der nu stilles.

Vor store Chance og – derom er jeg personlig overbevist – vor Redning bestaar deri, at vor egen Bevægelses Eksistenskamp nu er identisk med Nationens Kamp. Paa de Omraader, hvor det endnu ikke er Tilfældet, bør de gøres identiske. Stillingen her og i alle undertrykte Lande i Europa over giver allerede i Dag sikre Beviser for, at man brutalt og hensynsløst kan ensrette og tilpasse og naa tilsyneladende store Resultater. »Det nye Europa« med Stortyskland som Solen, der giver Lys og Kraft til alle, det vil skinne paa, er jo ifølge vore snart ensrettede Aviser omtrent færdigt. Vi, der selv lever i et Land, hvor vi daglig og paa alle Omraader sporer Herrefolkets fantastiske Mangel paa psykologisk Sans, deres Løftebrud, deres Hensynsløshed i Valg af Midler og totale Uforstand over for de mægtige Kræfter, de nu selv rejser imod sig, ved, at alt dette aldrig kan holde.

De kan ensrette og tvinge, men de kan ikke for det menige Folk give varigt Liv for noget som helst. Der er hverken Inspiration eller Bærekraft i det, der skabes

under saadanne Forhold.

I et Land som Danmark, med en Befolkning, der selv kan tænke, og som hidtil har betragtet den fulde medborgerlige Frihed som en Selvfølge og en umistelig Ret, er det ikke saa lige en Sag at gennemføre en Ensretning, der af alle anstændige Mennesker vil føles som en national Undertrykkelse. Den enkelte Danskers Mod, hans moralske Duelighed, hans Tro paa sig selv og sit eget Folks Idealer, kan rejse en Skanse, der aldrig kan tages.

Alle disse Kræfter er nu rejst i det danske Folk og maa holdes i Live. Vi bør ikke glemme Socialdemokratiets og Arbejderbevægelsens Skyldighed paa dette Omraade. De Løfter om »korrekt og loyal Optræden«, der af Regeringen blev givet den 9.April, maa selvfølgelig efterleves saalænge det ikke er kommet til noget Brud med den danske Regering. Men dette er ikke og maa aldrig blive det samme som stiltiende og modstandsløst at bøje Nakken for de Overgreb og stortanlagte Fortyskningsforsøg, der nu er i Gang, desværre med dansk Hjælp. Vi har allerede maattet akceptere mangt et bittert Kompromis, mellem det vor personlige Ære og nationale Stolthed sagde os, og det øjeblikkets Magtforhold bød os at gøre. Ikke mindst Ministrene har været i denne Skærsild. Ogsaa Fagbevægelsens ledende Folk er ude for Prøvelser. Vi maa regne med, at Stillingen fortsat er saaledes. Men vor Selvagtelse er endnu bevaret og maa fortsat bevares. Vi har ikke villet føre Katastrofepolitik, men tvinges vi af tyske Krav ud i det uoverskuelige - og ingen kan her vide sig sikker med de Erfaringer, vi nu har – saa maa det danske Folk og vort Parti ogsaa have i Behold, de aandelige og moralske Reserver, der kræves til denne kamp. Det kan ikke i Dag eller det maa aldrig om det stolte danske Socialdemokrati kunne siges, at det var os og vor Bevægelses Mænd, der sveg her. I den ideologiske Krig, de nu søger sat i Gang ogsaa i Danmark, vælger vi vor egen Linje.
Vor danske og vor nordiske Linje skal holdes. Det bør ikke blive og ejheller gøres til en Tvangsforestilling, at vort Valg nu er et andet end før. Danmark var, vi er, vi vil saalænge et Tyskland eksisterer være henvist til et godt Naboskab, fordi vi økonomisk er afhængig deraf. Vi ønsker ogsaa dette, men kun i gensidig Respekt, som det sømmer sig et selvagtende frit Folk. Ligesaa rigtigt dette er, ligesaa sandt er det, at Danmark kulturelt og aandeligt er en Del af Norden. Indrangerer Danmark sig frivilligt som tysk Randstat klipper vi selv den Traad over, der forbinder os med Norden og giver os vort selvstændige nationale Ansigt. Derfor skal vi - og herom er der vel ingen Uenighed blandt os eller de 5 samarbejdende Partier - holde fast på denne Linje og dermed bevare de Idealer,

der baade er nordiske, danske og socialdemokratiske.
Jeg har gerne villet sige disse Ting nu, hvor jeg har den foreløbig sidste Lejlighed til at tale til mit Partis Hovedbestyrelse.

Den Redegørelse, der her er givet, kan ikke gengives i vore Foreninger. Jeg understreger, at man naturligvis ikke bør gengive Udtalelser af den tyske Gesandt eller Udenrigsministeren. Man kan og man bør overalt oplyse, at vor Fratræden skyldes tysk Pres - at der ikke er Uenighed i Partiledelsen om det skete - eller den Linje, der skal følges i Fremtiden.

Iøvrigt skal jeg afholde mig fra andre personlige Bemærkninger. Maaske forstaar I selv de Følelser, der rører sig i mig nu, hvor jeg mod min Vilje og mod mit Ønske af Forholdene tvinges til at træde tilbage.
Saa takker jeg paa egne og H.C. Hansens Vegne for godt Samarbejde i den Tid, der er gaaet. Jeg takker alle Tillidsmænd Landet rundt - og jeg takker mine Kammerater i Partiledelsen og paa Kontoret. Min Tak gælder alle - særlig Stauning, Alsing Andersen, H.C. Hansen, Klüver, Oluf Carlsson og Kontorets daglige Medarbejderstab.

Jeg opfordrer alle til at samles om Stauning, hvis Udholdenhed og Ro til at tage alle Situationer saa ofte har fyldt os med Tryghed. Hans Lod vil i kommende Dage vere tung og ansvarsfuld.
Og jeg opfordrer til Samling om Alsing Andersen, der nu har den ikke lette Opgave at søge Partiet ført videre og holdt sammen. Jeg og hele Partiet skylder ham en ganske særlig Tak, fordi han uden Forbehold og med den Takt, Ridderlighed og ægte Kammeratskabsfølelse, der altid var hans Særkende, uden Tøven har stillet sig til Raadighed.
Jeg beder Hovedbestyrelsen om enstemmigt at godkende hans Valg som Partiformand«.

Kilde
tidsskrift.dk

Kildetype
Dokumentation på online medie

Tags
Afskedstale, Anden Verdenskrig, Socialdemokratiet

URI
https://www.dansketaler.dk/tale/hans-hedtofs-afskedstale-1941